

Prof. UEP dr hab. Krzysztof Waliszewski
Katedra Pieniądza i Bankowości
Instytut Finansów
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Aleja Niepodległości 10
61-875 Poznań
E-mail: krzysztof.waliszewski@ue.poznan.pl

Poznań, 31.07.2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej dr. Jacka Raszewskiego pt.
„Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu
na Bałkanach z punktu widzenia ryzyka instytucji kredytowych”, s. 203
napisanej w Instytucie Bankowości w Kolegium Ekonomiczno-Społecznym
Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie
pod kierunkiem naukowym
dr hab. Jana Koleśnika, prof. SGH
w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse
(obecnie w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse)

1. Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Podstawą sporządzenia recenzji rozprawy doktorskiej dr. Jacka Raszewskiego jest pismo Dziekana Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH w Warszawie prof. dr hab. Piotra Błądowskiego z dnia 26 maja 2022 r. informujące, że Rada naukowa dyscypliny ekonomia i finanse w dniu 18 maja 2022 r. podjęła uchwałę nr 461 o powołaniu mnie na Recenzenta rozprawy doktorskiej dr. Jacka Raszewskiego pt.: „Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu na Bałkanach z punktu widzenia ryzyka instytucji kredytowych” w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse. Do przedmiotowego pisma został załączony egzemplarz rozprawy doktorskiej.

Recenzja rozprawy doktorskiej dr. Jacka Raszewskiego została sporządzona w oparciu o kryteria formalne stawiane dysertacjom doktorskim zawarte w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017, poz. 1789 z późn. zm.), co wynika z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669, z późn. zm.).

2. Określenie trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego podjętego w rozprawie

Problematyka przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu (AML/CFT, *Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*) w ostatnich latach zyskała na znaczeniu szczególnie wobec rozwoju sektora *shadow banking*, rozwoju szarej strefy gospodarki oraz intensyfikacji aktywności ruchów terrorystycznych i ich finansowania z nielegalnych źródeł. Instytucje kredytowe, ze względu na swoje przemożne znaczenie w systemach finansowych krajów Unii Europejskiej, w których występuje bankowo zorientowany model systemu finansowego oparty na finansowaniu gospodarki kredytem bankowym, mają w zakresie przeciwdziałania wskazanym dwóm negatywnym zjawiskom ogromną rolę do spełnienia poprzez kontrolę przepływów finansowych. Jednocześnie zwiększona skala prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu w kraju prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe wpływa istotnie na strukturę i skalę ryzyka, którym muszą zarządzać i które muszą mitygować. Dlatego podjęta przez doktoranta tematyka zasługuje na miano ważnej, aktualnej i odpowiedniej do naukowej eksploracji w ramach rozprawy doktorskiej. Wybór krajów bałkańskich¹ do badań w tym zakresie jest również trafny, ponieważ to właśnie w tych krajach obserwuje się wzmożoną aktywność w obszarach związanych z praniem brudnych pieniędzy i finansowaniem terroryzmu, a przez to zwiększone jest ryzyko prania pieniędzy i finansowania terroryzmu (ML/TF, *Money Laundering and Terrorist Financing*). Region Bałkanów wymaga od instytucji kredytowych szczególnej ostrożności, jeśli nie chcą one narazić się na wykorzystanie swojego systemu w celu legalizacji środków pochodzących z działalności przestępczej, czy w celu finansowania terroryzmu. Na potrzebę tworzenia rozwiązań systemowych i modelowych dla instytucji kredytowych w tym zakresie wskazuje doktorant w swojej dysertacji.

Należy podkreślić, że działania w zakresie AML/CFT podlegają międzynarodowej standaryzacji i harmonizacji, czego wyrazem jest ustawodawstwo UE oraz działalność Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF, *Financial Action Task Force*), do których w swojej dysertacji odwołuje się doktorant, w tym w zakresie przyjętej metodyki badań własnych.

¹ Dla potrzeb rozprawy w skład Bałkanów weszły następujące państwa: Słowenia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Rumunia, Bułgaria, Serbia, Czarnogóra, Macedonia, Kosowo, Albania, Grecja, Republika Kosowa.

3. Ocena poprawności i kompletności celów oraz hipotez badawczych

We wstępie do pracy sformułowano cel główny, cele szczegółowe (3), tezę główną i tezy pomocnicze (4, choć powinno być 5, o czym w dalszej części recenzji).

Głównym celem pracy jest stworzenie modelu pozwalającego instytucji kredytowej na dostosowanie swojego systemu zarządzania ryzykiem prania pieniędzy i finansowania terroryzmu do wyzwań, jakie stwarza zaangażowanie w krajach bałkańskich. Model ten ma minimalizować ryzyko wynikające z wyzwań zidentyfikowanych w kraju goszczącym, przy wzięciu pod uwagę systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w kraju macierzystym.

Celowi głównemu podporządkowano następujące **cele szczegółowe** pracy w odniesieniu do analizowanych krajów bałkańskich:

- (1) diagnoza słabości systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu,
- (2) zidentyfikowanie elementów systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, które powinna wzmocnić instytucja kredytowa angażująca się w regionie,
- (3) sporządzenie zestawu rekomendacji dotyczących działań mających na celu wzmocnienie wewnętrznego systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu instytucji kredytowej.

Sformułowano następującą **tezę główną pracy**: z punktu widzenia przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu głównym zagrożeniem dla instytucji kredytowej angażującej się w krajach bałkańskich jest ryzyko wynikające niedostosowania lokalnych systemów AML/CFT do rzeczywistego ryzyka identyfikowanego w tym zakresie.

Ponadto sformułowano następujące **tezy pomocnicze**:

- (1) Stan systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w poszczególnych krajach bałkańskich jest bardzo zróżnicowany.
- (2) Stan oraz stopień zaawansowania systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w krajach bałkańskich nie spełnia standardów obowiązujących w Unii Europejskiej.
- (3) Systemy przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w krajach bałkańskich nie obejmują pełnego spektrum tego zjawiska.

(4) Korupcja jest kluczowym czynnikiem negatywnie wpływającym na sprawność funkcjonowania systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w krajach bałkańskich.

(5) Stopień integracji krajów bałkańskich ze strukturami Unii Europejskiej nie ma bezpośredniego przełożenia na stan systemów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w tych krajach.

(uwaga: teza ta nie pojawia się we wstępie do rozprawy, a w podsumowaniu wyników badania na końcu rozprawy; należy więc uznać to za przeoczenie doktoranta).

Cel główny i pomocnicze rozprawy sformułowano poprawnie, są one ambitne i bezpośrednio korespondują z tematem rozprawy doktorskiej. Należy podkreślić, że cele te nie odnoszą się tylko do ujęcia retrospektywnego, odpowiadającego na pytanie jak było i jak jest, ale akcentują również podejście retrospektywnie poprzez stworzenie systemu rekomendacji oraz zaleceń ogólnych i szczegółowych odnoszących się do przyszłości, odpowiadającego na pytanie jak powinno być, co należy zrobić, aby mitygować ryzyko prania pieniędzy i finansowania terroryzmu w instytucjach kredytowych prowadzących działalność na Bałkanach.

Tezy badawcze główna i pomocnicze są sformułowane poprawnie, a ich weryfikacja służy osiągnięciu celów postawionych w rozprawie – głównego i szczegółowych.

W tym miejscu można mieć zastrzeżenie co do nazewnictwa zastosowanego przez doktoranta. Bardziej adekwatnym określeniem byłaby hipoteza główna i hipotezy pomocnicze, które w toku procesu badawczego będą podlegały weryfikacji – w przypadku ich potwierdzenia metodami naukowymi staną się dopiero tezami, w przypadku ich zaprzeczenia mamy do czynienia z antytezami, czyli stwierdzeniami przeciwnymi do postawionych w hipotezach. W przypadku recenzowanej rozprawy biorąc pod uwagę wyniki badania empirycznego tezą (pozytywna weryfikacja) stała się hipoteza główna, hipotezy pomocnicze 1, 2, 3 i częściowo 4, a antytezą hipoteza pomocnicza 5 (negatywna weryfikacja).

4. Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej doktoranta

Doktorant w ramach studiów literaturowych zgromadził szeroki i zróżnicowany zakres 280 źródeł bibliograficznych, na który składają się: pozycje zwarte (57), artykuły w czasopismach (104), inne opracowania (16), akty prawne (30), raporty (43) i netografię (30). Strukturę wykorzystanych źródeł przedstawiono w poniższej tabeli 1.

Tabela 1. Struktura wykorzystanych źródeł w dysertacji

Rodzaj źródła	Ilość	Struktura
Pozycje zwarte	57	20%
Artykuły w czasopismach	104	37%
Inne opracowania	16	6%
Akty prawne	30	11%
Raporty	43	15%
Netografia (prasa internetowa)	30	11%
RAZEM	280	100%

Należy podkreślić, że zdecydowana większość zgromadzonych źródeł to pozycje anglojęzyczne, co jest determinowane tematyką pracy.

Przeprowadzony przez doktoranta przegląd dostępnej literatury przedmiotu dotyczącej m. in. ryzyka bankowego, ryzyka systemowego, zarządzania ryzykiem i mitygacji ryzyka, w tym ryzyka ML/TF i ich przeciwdziałaniu, a także politologii i socjologii jako *desk research* wskazuje na szeroką teoretyczną wiedzę doktoranta w zakresie analizowanych zagadnień. Przegląd literatury przedmiotu dał podstawę do opracowania przez doktoranta własnej koncepcji badania empirycznego i jego realizacji w ramach *field research*.

5. Ocena poprawności struktury rozprawy

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny i składa się 6 rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz części pozarozdziałowych, w tym bibliografii i spisu grafik.

Poszczególne rozdziały rozprawy dotyczą następujących zagadnień:

Rozdział 1. Bałkany - specyfika regionu – rozdział teoretyczny

Rozdział 2. Zarządzanie ryzykiem prania pieniędzy i finansowania terroryzmu

Rozdział 3. Ryzyko systemowe

Rozdział 4. Ryzyko zdarzeń źródłowych

Rozdział 5. Rekomendacje dla instytucji kredytowych

Rozdział 6. Zalecenia dla instytucji kredytowych

Struktura rozprawy jest poprawna i wynika z postawionego problemu badawczego, celów badawczych (głównego i szczegółowych) oraz hipotez badawczych (głównej i pomocniczych), a także wykorzystanych metod badawczych. Zagadnienia i rozdziały teoretyczne stanowiące przegląd literatury z własnym, krytycznym osądem doktoranta są rozwijane w formie

empirycznej w rozdziałach badawczych, z których wnioski stanowią wkład doktoranta w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse.

6. Ocena formalnej strony rozprawy

Rozprawa jest napisana prawidłowym, fachowym językiem. Należy podkreślić wykorzystanie dużej ilości skrótów, których zestawienie zawarto na końcu rozprawy. Praca zawiera liczne grafiki, które pomagają w percepcji poruszanych, nie zawsze łatwych zagadnień. Na uwagę zasługuje duża liczba tabel, przy czym część z nich ze względu na rozmiar czcionki i słabe opisy jest mało czytelna. Niektóre wykresy czy grafiki są mało czytelne ze względu na wprowadzenie niebieskich cieniowań i małą czcionkę. Zyskałyby one na czytelności, gdyby było zachowane białe tło w polu wykresu. W przypadku określeń anglojęzycznych w nawiasach powinny być one zapisane kursywą, a nie zawsze tak jest. Zdarzają się również nieliczne błędy interpunkcyjne, czy duże litery zamiast małych np.: Wskaźnik Wolności na Świecie.

7. Ocena znajomości metodyki badań oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Biorąc pod uwagę cele pracy, doktorant uznał, że najważniejszym spojrzeniem na wyzwania AML/CFT poszczególnych krajów jest ujęcie z perspektywy zarządzania ryzykiem instytucji kredytowej, angażującej się w tych państwach. Dlatego punktem wyjścia stało się oszacowanie ryzyka w poszczególnych krajach bałkańskich, a efektem zestaw rekomendacji, wskazujących te elementy systemu zarządzania ryzykiem ML/FT, które powinny zostać wzmocnione w przypadku angażowania się w konkretnych jurysdykcjach. Dwa główne czynniki ryzyka, które zostały wzięte pod uwagę to: defekty systemu AML/CFT oraz przestępczość. Te dwa czynniki traktowane łącznie składają się na ryzyko jurysdykcyjne. Metodyka pracy (doktorant błędnie wskazuje na metodologię, czyli naukę o metodach naukowych) opiera się na dwu stałych elementach: „standardzie modelowym”, czyli modelowym systemie AML/CFT i „modelowym systemie wewnętrznym”, czyli modelowym systemie zabezpieczeń AML/CFT wewnątrz instytucji kredytowej. Oba modele są zgodnie z Piątą Dyrektywą Unii Europejskiej w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania

terroryzmu z 30 maja 2018 r. (AMLD5)² oraz rekomendacjami FATF. Elementy zmienne to: „standard faktyczny”, „przestępczość źródłowa”, „luki standardu faktycznego”, „rekomendacje główne” i „rekomendacje szczegółowe” odnoszą się do konkretnej jurysdykcji.

Należy podkreślić, że przeprowadzone przed doktoranta badanie empiryczne ma walory poznawcze, ale przede wszystkim walory aplikacyjne poprzez możliwość ich zastosowania w praktyce. Przeprowadzone identyfikacja problemu naukowego, stawianie hipotez i ich empiryczna weryfikacja poprzez badanie empiryczne potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych przez doktoranta.

8. Wskazanie uwag krytycznych i polemicznych

Doktorant nie ustrzegł się usterek, które można uznać za wymagające korekty:

- We wstępie do pracy brakuje tezy (a właściwie hipotezy) pomocniczej 5.
- Błędne nazywanie hipotez tezami przed ich empiryczną weryfikacją w toku przeprowadzonego przez doktoranta badania.
- Zwroty anglojęzyczne w nawiasach nie są zawsze zapisane kursywą.
- Grafiki i wykresy są mało czytelne poprzez małą czcionkę, zacienianie pól wykresów oraz słabe opisanie.
- Doktorant posługuje się określeniem „metodologia badań” zamiast „metodyka badań”.
- W części przypadków odwołanie się w tekście do omawianych tabel czy wykresów odbywa się poprzez określenia poniższy/powyższy wykres/tabela itp. zamiast powołania się na jego/jej konkretny numer.
- Bibliografia jest nieuporządkowana, poszczególne pozycje nie są ułożone alfabetycznie, ponadto pozycje literatury zaczynają się od pełnych imion i nazwisk autorów, a nie nazwisk i inicjałów autorów.
- W bibliografii w przypadku poz. 57 w Pozycjach zwartych jest błąd w imieniu autora, kolejności autorów, braku nazwy wydawnictwa, ponieważ doktorant zapisał:

² DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2018/843 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniająca dyrektywę (UE) 2015/849 w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu oraz zmieniająca dyrektywy 2009/138/WE i 2013/36/UE

57.Krzysztof Waliszewski, Alfred Janc, Ryszard. Mikołajczak, *Europejska unia rynków kapitałowych*, Warszawa 2015,

a powinno być:

57.Alfred Janc, Paweł Mikołajczak, Krzysztof Waliszewski, wprowadzenie Małgorzata Zaleska, *Europejska unia rynków kapitałowych. Perspektywa finansowania przedsiębiorstw w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2015.

9. Konkluzja

W przypadku oceny rozprawy doktorskiej fundamentalne znaczenie ma wykazanie, że doktorant w sposób oryginalny rozwiązał postawiony problem naukowy, posiada ogólną wiedzę teoretyczną w danej dziedzinie, a także umiejętnie realizuje badania własne.

Biorąc pod uwagę moją ocenę rozprawy doktorskiej dr. Jacka Raszewskiego zawartą w poszczególnych punktach niniejszej recenzji **uważam, że recenzowana rozprawa doktorska dr. Jacka Raszewskiego spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim zawarte w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki tzn. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.**

W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie recenzowanej rozprawy do publicznej obrony.

